

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**ЖАНРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИУТОПІЇ ЗА МОТИВАМИ
«1984» ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА ТА «451 ФАРЕНГЕЙТ» РЕЯ БРЕДБЕРІ**

БОРТО КЛАВДІЯ АВГУСТИНІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»

Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література угорська)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 96 / 02.10. 2023.

Науковий керівник:

**Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор**

Завідувач кафедри

**Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор**

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ЖАНРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИУТОПІЇ ЗА МОТИВАМИ
«1984» ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА ТА «451 ФАРЕНГЕЙТ» РЕЯ БРЕДБЕРІ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV -го курсу

БОРТО КЛАВДІЯ АВГУСТИНІВНА

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»

Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література угорська)»

Науковий керівник: **Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор**

Рецензент: **Чордаш Василь Васильович,
доктор філософії, доцент**

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**AZ ANTIUTÓPIA MŰFAJI JELLEMZŐI GEORGE ORWELL 1984 ÉS
RAY BRADBURY FAHRENHEIT 451 CÍMŰ MŰVE ALAPJÁN**

Szakedolgozat

Készítette: Barta Klaudia

BA IV. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. habil. Beregszászi Anikó,
tanszékvezető professzor

Recenzens: Csordás László,
PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ	8
1. 1. Визначення та розвиток жанру	8
1. 2. Особливості жанру в молодіжній літературі	11
II. КОНТЕКСТ І ПОРІВНЯННЯ "451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ"	
I "1984"	14
2. 1. Контекст, в межах яких були написані зазначені романи	14
2. 1. 1. Обставини, за яких був написаний "1984"	14
2. 1. 2. Обставини, за яких був написаний "451 градус за Фаренгейтом"	15
2. 2. Порівняльний аналіз романів	16
2. 2. 1. Міра влади репресивного режиму	17
2. 2. 2. Дослідження суспільних відносин.....	20
2. 2. 3. Негативний вплив технологій	21
III. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ У РОМАНАХ "1984" ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА ТА "451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ" РЕЯ БРЕДБЕРІ	22
3. 1. Основні теми антиутопії та їх реалізація у двох романах.....	22
3. 1. 1. Теми в романі Джорджа Орвелла "1984"	23
3. 1. 2. Теми роману Рея Бредбері "451 градус за Фаренгейтом"	27
3. 2. Типові для жанру мотиви і символи та їхня поява у двох романах	30
3. 2. 1. Мотиви та символи в романі Джорджа Орвелла "1984"	31
3. 2. 2. Мотиви та символи в романі Рея Бредбері "451 градус за Фаренгейтом"	34
ВИСНОВОК	37
БІБЛЮГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	39
РЕЗЮМЕ	42

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. IRODALOMTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	8
1. 1. A műfaj definíciója, kialakulása	8
1. 2. A műfaj jellemzői az ifjúsági irodalomban.....	11
II. A <i>FAHRENHEIT 451</i> ÉS AZ <i>1984</i> MEGÍRÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA	14
2. 1. A két regény megírásának kontextusa	14
2. 1. 1. Az <i>1984</i> megírásának körülményei.....	14
2. 1. 2. A <i>Fahrenheit 451</i> megírásának körülményei.....	15
2. 2. Összehasonlítás.....	16
2. 2. 1. Az elnyomó rezsim hatalmának kiterjedése	17
2. 2. 2. A szociális kapcsolatok vizsgálata.....	20
2. 2. 3. A technológia negatív hatása	21
III. A MŰFAJ JELLEMZŐI GEORGE ORWELL <i>1984</i> ÉS RAY BRADBURY <i>FAHRENHEIT 451</i> CÍMŰ REGÉNYEIBEN	22
3. 1. Az antiutópia domináns témái, azok megjelenése a két regényben.....	22
3. 1. 1. Témák George Orwell <i>1984</i> című regényében:	23
3. 1. 2. Témák Ray Bradbury <i>Fahrenheit 451</i> című regényében:	27
3. 2. A műfajra jellemző motívumok és szimbólumok, azok megjelenése a két regényben.....	30
3. 2. 1. Motívumok és szimbólumok George Orwell <i>1984</i> című regényében	31
3. 2. 2. Motívumok és szimbólumok Ray Bradbury <i>Fahrenheit 451</i> című regényében	34
ÖSSZEGZÉS.....	37
IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK	39
PE3IOME	42

BEVEZETÉS

Ha az emberiség történelmére tekintünk, bukott ideológiák, diktatúrák, kegyetlenségek végeláthatatlan sorával kerülünk szembe. Az ebből fakadó elégedetlenség mozgatórugója volt több irodalmi műfaj létrejöttének. Az utópiák és az antiutópiák feladatukként tüzték ki az olvasó jelennel való szembesítését. Utóbbi a tökéletes társadalom leírása helyett jellegzetesen negatív jövőképet tár az olvasó felé, intő példaként feltüntetve azt.

George Orwell és Ray Bradbury méltán nevezhetők a disztópikus irodalom nagyjainak. Az *1984* és a *Fahrenheit 451* klasszikusként vonultak be a világirodalomba, aktualitásuk napjainkban is mérvadó. Elemzésük által tisztább képet kaphatunk az antiutópia műfajáról.

Munkám tárgya az antiutópia műfaji jellemzőinek bemutatása George Orwell *1984* és Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című művei alapján.

Szakedolgozatom célja feltárni az antiutópia műfaját meghatározó jellemzőket George Orwell *1984* és Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című művei alapján. Céljaim között szerepel továbbá a szakirodalom bővítése, valamint kiindulópont nyújtása egy antiutópiával foglalkozó módszertani kiadványnak vagy tanulmánynak.

Jelentős mennyiségű szakirodalom szolgált segítségül dolgozatom megírásához. A Gregory Claeys által írt *Dystopia: A Natural History*, illetve az általa szerkesztett *The Cambridge Companion to Utopian Literature* című könyvek fontos forrással szolgáltak. Tóth J. Zoltán *Az utópizmus jellemzői* című tanulmánya, valamint Gombos Péter *Utópiák és disztópiák a magyar irodalomban* című könyve is támpont volt munkám megírásához.

Munkám három részre tagolt. Az első fejezetben az antiutópia kialakulásának folyamatát, irodalomtörténeti jellegzetességeit térképezem fel, bemutatva a műfaj kiemelkedő darabjait, illetve kitekintve néhány, a magyar irodalom szempontjából fontos antiutópiára.

A második részben a rendelkezésre álló szakirodalom alapján előbb a regények megírásának szociális-politikai hátterét vázoló fel. Ezt követően elvégzem a két regény összehasonlítását három fő szempont szerint, melyek az elnyomó rezsím hatalmának kiterjedése, a szociális kapcsolatok megléte vagy hiánya és a technológia hatása.

A harmadik fejezetben az áttekintett szakirodalmak alapján felállított disztópikus témák listájának mentén haladva elemzem Orwell *1984* és Bradbury *Fahrenheit 451* című

regényeit. Ezt követően a motívumok és szimbólumok irodalmi vonatkozásának vizsgálata után a regények motívumait és szimbólumait sorakoztatom.

I. IRODALOMTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

1. 1. A műfaj definíciója, kialakulása

Az *antiutópia* műfajának többféle elnevezése ismeretes: *aipótu* (az utópia szó megfordításából), *disztópia* (*dys-* hiányt jelző előtag), *kakotópia* (*kako-* vagy *caco-* előtag valami negatív voltát mutatja), valamint *negatív utópiaként* és *fekete utópiaként* is hivatkoznak rá (Gombos 2009:9).

Maga a *disztópia* kifejezést akkor még *dustopia* alakban Lewis Henry Younde használta *Utopia: or Apollo's Golden Days* című művében 1747-ben. Majd John Stuart Mills a *disztópia* kifejezéssel írta le politikai beszédében az utópia ellentétes állapotát, vázolja az alapkonceptiót (Pospíšil 2016:9).

Ahhoz, hogy tisztázzuk az antiutópia fogalmát, előbb meg kell vizsgáljuk, mit értünk utópia alatt. Morus Tamás (*Thomas More*) 1516-ban kiadott, *Utópia* címet viselő műfajteremtő könyvében egy eszményi társadalmat vázolt. Ezzel létrehozta az utópia műfaj keretrendszerét (Pospíšil 2016:9).

Hatására kapták az ideális társadalomról való képzetek, valamint ezek irodalmi és politikatudományi vetülete az utópia nevet. Az alapmű azonban címe ellenére szigorúan szemlélve inkább disztópia, antiutópia, hiszen egy embertelen, kötött, hierarchikus államot vázol. A magántulajdont eltörölték: legyen szó termőföldről vagy használati cikkekről, minden az állam tulajdonát képezi. Mindenki egyaránt dolgozik, ugyanolyan serényen. Pénzre nincs szükség, így nincs pénzhéség sem. A társadalom minden tagja számára elérhetőek a szükséges dolgok, a szükségtelen, anyagi dolgok birtoklása pedig egyenesen tilos vagy lealacsonyító, így nincs bűncselekmény. Az emberek egyforma városokban élnek, egyforma ruhákat viselnek – nincs kérkedés, vagyoni alapú megkülönböztetés. Nincs örökölt hierarchia, mindenki szavazhat, részesülhet közoktatásban. Ezek alapvetően utópisztikus ideák, azonban következményként megjelennek olyan elemek, melyeket már a disztópia műfajából ismerünk: az *én* megszűnése, konformitás, szabadságkorlátozás, a gondolkodás és önálló véleménynyilvánítás tiltása, tisztességtelen eszközök a politikai döntéshozatalban, diszkrimináció, tiltott vallásgyakorlás, nemen és életkoron alapuló jogi egyenlőtlenség, sőt öngyilkosságra való ösztönzés (Tóth 2003).

Etimológiailag görög szóból származik, s kétféleképp értelmezhető. Az 'u' fosztóképző és 'toposz', *hely* szó összetételének jelentése „*Seholse*”, „*Seholsincs-ország*”. Ugyanakkor az 'u' fosztóképző helyére illeszthető az 'eu' is, mely boldogságot, tökéletességet jelent. Ebből ered a szó jelentésbeli kettőssége (Gombos 2009:15).

Az utópia kifejezést gyakran gyűjtőfogalomként használják. Papp Zsolt hasonlóképp „*tökéletesen kellemesekre*”, valamint „*tökéletesen kellemetlenekre*” osztja az utópiákat (Papp 1975:532). Mégsem keverendő össze a két műfaj egymással. Az utópia egy ideális társadalom, jövőkép bemutatása. Az antiutópia ezzel szemben egy negatív világgépet vázol elénk. Mindkét esetben a jelennek állítanak tükröt a szerzők: megmutatják, milyen lehetne, milyennek kellene lennie a világnak, esetleg figyelmeztetnek, milyen irányba haladunk (Gombos 2009:17).

Bár e két műfaj íróinak szándéka egymással ellentétes, egyazon művészi kihívás áll előttük: egy olyan fiktív világ létrehozása, mely magával ragadó és hiteles, miközben összhangban marad az elképzelésük ideológiai alapjaival, s képes az üzenet közvetítésére (Beauchamp 1974:463).

Az első fennmaradt utópia Platón *Állam* című műve, melyben a szerző – sajátjában csalódva – egy racionális világot képzel el. Jellemző azonban, hogy az utópiákban kifejtett elképzelés nem ültethető át a valóságba. Karl Mannheim így fogalmaz: „...*az utópia elvileg megvalósíthatatlan elképzelés*” (Mannheim 1996:294).

A disztópia koncepciója párhuzamba vonható az utópiával. Az utópia irodalmi műfaj népszerűsége a késő 19. századra tehető, s olyan témákra összpontosít, mint az iparosodás, a vagyon koncentrációja, a szegénység. A megoldások, melyeket a műfaj ajánlott az uniformitást, a teljes felügyeletet, az egyéniség elfojtását, az eretnecség szigorú büntetését eredményezte volna, melyre úgy tekintettek, mint áldozat, melyet meg kell hozni a jólét érdekében. A disztópiák ugyanezen problémákra reagálva léptek fel más megközelítésből. Az egyre növekvő individualizmus hatására felfedezték az utópiák ezen gyengeségeit. A disztópia tehát gyakran egy utópikus vonás elhatalmasodása miatt bekövetkező negatív állapotot írja le. Épp ebből kifolyólag gyakran parodizálva utasítja el az utópiákat, vagy néhány esetben jobb alternatívát ajánl (Claeys 2017:274).

A disztópia célja az, hogy felhívja az olvasó figyelmét a jelenben már meglévő, vagy a jövőben kialakulni látszó szociális aggályokra, mielőtt azok drasztikus következménnyel járnának. Az antiutópia ezeket a veszélyes trendeket hangsúlyozza, egyfajta védekező reakciót kíván elindítani az olvasóban (Tóth 2019:79)

Ha az irodalommal a valóságot mutatja a szerző, akkor vagy a vágyakozás, vagy az undor attitűdje jelentkezik, mely a korszakra irányul, s következetesen vagy idillt, vagy szatírárt hoz létre (Levin 1963:28). Az antiutópia tehát majdnem teljesen szatíra (Ehre 1991:601).

A disztópia vagy negatív utópia társadalma rendszerint egy képzeletbeli, részletesen taglalt társadalom egy olyan térben és időben, mely szerzője szándéka szerint rosszabb, mint amelyben az olvasó él (Sargent 2006:15).

Gyakori a kialakult helyzet mögött meghúzódó folyamat részletes ismertetése. Általában közös bennük, hogy egy a jelenben fennálló probléma a kiváltó ok, amelynek orvoslása a nem megfelelő eszközzel megkísérelt. Ennek következménye a disztópikus állapot (Tóth 2019:79-80).

A negatív utópia elemei jelen vannak János apostol *Jelenések könyvében*, mellett megjelennek a legtöbb népköltészetben, mítoszban. Vallási szempontból az utópia és disztópia eszméje jelenik meg a Menny és Pokol koncepciókban, de képzeletbeli mitikus világok és érák is említendők: Aranykor, a Boldogok szigetei (Isles of the Blessed), Avalon (Hauskeller 2013:1).

A legelső antiutópiákként tartják számon a következő műveket: Thomas Hobbes *Leviatán* (1651), Bernard Mandeville *A méhek meséje, avagy Magánvétek* (1714), illetve Jonathan Swift *Gulliver utazásai* (1726-1727), ami melleleg a gulliveridák alapja. A negatív utópia az oroszországi és kelet-európai forradalmi események, társadalmi kísérletezések, a két világháború, a fasizmus, a kommunizmus hatására erősödött. A szovjet ideológia negatív következményeinek kritikája Jevgenyij Zamjatin *Mi* (1924) című regényében is megtalálható, mely a 20. század első klasszikus antiutópiájaként van számontartva (Nikolenko et al. 2019:109-110).

Huxley *Szép új világ* (1932) című disztópiája a tudományalapú társadalmat vetíti elének. Ford után, azaz a T-Modell futószalagon való legyártása után hatszáz évvel járunk, a jelképes időszámítás a technológia isteni szintre emelését szimbolizálja. A társadalmat osztályokba kategorizálták. Az, hogy ki melyikbe kerül, már *teremtésekor* eldől: a szülés helyett mesterséges megtermékenyítéssel szaporodnak. A kasztokra jellemző tulajdonságot kondicionálással, hipnopédiával érik el. A „szép új világ” embere látszólag boldog, hiszen nem kötik gátlások. Azonban olyan értékek hiányoznak, melyek nélkül az élet értelmét veszti. A disztópiákra jellemző konformitás itt is megjelenik, az állam jelszava: „*Közösség, Azonosság, Állandóság*”. A lázadás itt is megjelenik, a kormányellenes beállítottságú egyéneket szigetekre száműzik (Barcsi 2009:3-4).

A műfajt azonban Orwell *1984* című regénye szilárdította meg. A műfajtól megszokott képzel világot tár elének, melyben jellemző – Czigányik Zsolt szavaival élve – „*a gondolatok ellenőrzése, az érzelmek és a képzelet elfojtása vagy az egyéniség feloldása egy nagyobb csoportban.*” A hatalommal ellenálló fellepnek a rendszer ellen.

A NEGATÍV UTÓPIA SAJÁTOSÁGAI ÖNÁLLÓ MŰFAJKÉNT

1. A valósággal való szoros kapcsolat, ami a szerző negatív reakcióját váltja ki (az utópiát elsősorban egy elvont, álomvilág jellemez).
2. Az elnyomó állam kritikája minden szinten.
3. Az egyén és a szabadságát korlátozó állam közötti konfliktus.
4. A legfőbb probléma – az ember lelki leépülése az erőszak körülményei között, a lelki ellenállás lehetőségének vizsgálata.
5. A társadalmi abszurdításoknak, az államrendszer emberellenes voltának, az ideológiai, közigazgatási és más szociális elnyomási formák kipellengérezése a komikum (az irónia, szatíra, szarkazmus, groteszk stb.) eszközeivel.
6. Egy negatív államrendszer-modell kialakítása, ami ellentmond a humanitás elveinek.
7. Azon téves mítoszoknak és elképzeléseknek a leleplezése, melyekből a diktatórikus ideológiák és államrendszerek táplálkoznak.
8. A társadalom ábrázolása belülről olyan ember szemével, aki bonyolult viszonyban, ellentétben áll az állammal és gyakran saját magával is, pszichológiai síkra terelve így a konfliktust.

1. ábra. A negatív utópia sajátosságai önálló műfajként
(Forrás: Nikolenko et al. 2019:111)

1. 2. A műfaj jellemzői az ifjúsági irodalomban

Az antiutópia műfaja folyamatos változáson esik át napjainkban is. Kezdetben a szerzők a felnőtt olvasóközönség számára hoztak létre disztópikus műveket politikai töltettel, társadalomkritikaként.

Gombos Péter felhívja a figyelmet a hatvanas-hetvenes években végbemenő elnyomó hatalom elleni lázadás következményeire, mely a disztópiák szerepének növekedésében mutatkozott meg. Ennek hulláma a gyermekirodalmat is elérte: a skandináv szerzők gyermekversei mellett az irodalomban egyre több tabu témákat sorakoztató mű jelent meg. Így egy elfogadóbb, érdeklődő befogadóközönség keletkezett az antiutópiák számára. E korban nagy hatást gyakorolt Michael Ende *Momója* (1973) és *A Végtelen Történet* (1979), majd Lois Lowry *The Giver* (1993) című műve ért el jelentős sikereket a fiatalabb olvasóközönség körében. *The Giver* (magyarul: *Az emlékek őre*) tökéletesnek látszó Közössége a látszat ellenére embertelen szabályok szerint él. A főhős, Jonas végül eléri a célját, s segítségére lesz a társadalomnak. A mű utódjainál egyezéseket figyelhetünk meg: Suzanne Collins, Veronica Roth, Ally Condie, Lauren Oliver, Scott Westerfeld regényében is kamasz a főhős, aki választás előtt áll (Gombos 2019:50).

Az olvasói trendek alapján az antiutópia kétségkívül szerves tagja az ifjúsági irodalomnak. Maria Nikolajeva szerint az 1990-es évekre a disztópia kiemelkedő szerepet foglalt el a gyermekirodalomban, főképp az angolszász nyelvterületen (Nikolajeva 2010:305). Ez számos antiutópisztikus mű esetében megdöbbentő lehet, de fontos

megjegyezni, hogy „*a mű a meghatározó tényező, nem az írói szándék*” (Cs. Nagy 1981, cited by Bálint 1994:88).

A disztópiákban fontos, hogy az olvasó lehetőséget kapjon a saját kora társadalmára való reflektálásra, emellett a kamaszok felfedezhetik, hogy felelősséggel tartoznak a jövőt illetően (Gombos 2019:50). Évtizedekkel ezelőtt a kamasz olvasó átlagtól eltérő hőssel azonosulhatott csupán. Az antiutópiák mai hősei ezzel szemben nagyobb hasonlóságot engednek felfedezni az olvasó és a főhős között, hiszen javarészt „átlagos” fiatalokról szólnak, gondoljunk csak *Jonas*, *Katniss Everdeen*, *Thomas*, *Beatrice* „*Tris*” *Prior* karakterére.

A disztópiák harmadik hullámának sajátossága, hogy keveredik a románcal, *lányregényes* beütéssel rendelkezik. A főhősök kamaszlányok, így az olvasók is többnyire azok. Suzanne Collins *Az Éhezők Viadala* című trilógiája 161 hétig szerepelt a *New York Times* bestsellerlistáján, a *Goodreads* minden idők legnépszerűbb ifjúsági disztópiájaként tartja számon, a felnőttirodalomban csak Orwell *1984*-e kerül elé.

A klasszikus antiutópiákkal szemben, melyeket középiskolás korban ajánlanak, *Az emlékek őre* vagy *Az Éhezők Viadala* felső tagozatban is ajánlott az Egyesült Államokban (Gombos, 2019:50-54).

Magyar vonatkozásban elmondható, hogy a 20. századi antiutópiákat javarészt harmad-negyedrangú szerzők írták, s az ifjúsági regények közé sorolandók (Gombos, 2009:113). Említésre méltó Szentmihályi Szabó Péter *A tökéletes változat* (1983) című regénye, mely sci-fi alapú disztópia. Két utópia bukását mutatja be egy diktatórikus rendszer mellett. Az „*Utopia Magna*” bukásának oka a szabadság, az empátia hiánya, a nemtörődömség (Gombos, 2009:147-149).

A már említett *Gulliver utazásai* alapját felhasználó és műfajosító *gulliveriáda* műfaji meghatározását illetően társadalombíráló irodalom (Gombos, 2009:156). Noha az alapmű ma a gyermekirodalom alapvető darabja, a gulliveriádák esetében a kategorizálás nem egyértelmű. Azonban fontos megjegyezni, hogy Swift célja is társadalomkritika volt, a regény mégis befogadható volt a gyermekek számára. A gulliveriáda tehát alapvetően gyermekkönyv lehet, ha szereplői, helyszínei meséhez hasonlító, s nem túl erős a satirikus hang. Karinthy *Gulliver-fordítása* még igen, de gulliveriádái, az *Utazás Faremidóba* (1915), illetve a későbbi *Capillária* (1925) már nem igazán érdekesek a fiatal olvasóközönség számára egyrészt a satíra erőssége, másrészt a mélyebb háttérinformációkat kívánó ironikus utalások miatt (Gombos, 2009:157). Szatmári Sándor *Kazohiniája* előbb 1941-ben jelent meg cenzúrázott kiadásban, majd 1957-ben végső formájában. E gulliveriáda azonban

szintén a gyermekek számára nem, vagy nehezen befogadhatók sorát bővíti, hangneme és terjedelme miatt nem ajánlott számukra (Gombos, 2009:157).

További két magyar gulliveriáda, melyet meg kell említenünk Fehér Klára *Oxigéniája* (1974) és Romhányi József *Mézga Aladár különös kalandjai* (1974). Az *Oxigénia* tipikus antiutópia sci-fi motívumokkal. Az előszó elég didaktikusan hat, s érdekessége, hogy happy enddel zárul (Gombos, 2009:220-228). Romhányi József története a gulliveriáda kategória különleges darabja, tíz utazást is megjelenít (Gombos, 2009:184).

Békés Pál *A Félőlény* meseregénye egyszerre modern mese és antiutópia. Kulcsmotívum a lázadás és a beletörődés közötti döntésképtelenség, s a főszereplő, a Félőlény konfrontációt vállal, s el mer szakadni a többségtől. A disztópiákban, s főleg a gyermekirodalmi disztópiákban fontos az emlékezés: harmóniát idéz, a nosztalgia által motivál, csoportkohéziós erővel bír (Gombos, 2009:262-266).

II. A *FAHRENHEIT 451* ÉS AZ *1984* MEGÍRÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

2. 1. A két regény megírásának kontextusa

A disztópia mint műfaj egy negatív jövőt tár az olvasó felé, miközben a jelenről közöl. Így a disztópiák a jelenből kiindulva, annak problémáit, veszélyes trendjeit felhasználva hívják fel a figyelmet cselekvés fontosságára. Épp ezért szükséges megvizsgálni a hátteret, amely inspirációként hatott a művek létrejöttére.

2. 1. 1. Az *1984* megírásának körülményei

A XX. század a nagy lehetőségek és tragédiák kora. A két világháború kegyetlensége, a kommunizmus, fasizmus és náciizmus eszméinek térhódítása, a tudományos és technikai felfedezések okozta bizonytalanság nyomot hagytak a társadalom mentalitásában.

1936-ban Európa a világháború szélén állt. Mussolini Olaszországot diktatúrává alakította, Hitler Németország vezetésére tört, Sztálin Oroszországot vette hatalma alá. Orwell egyre közelebbnek látta a totalitáriánus állam létrejöttét. Magát bár szocialistának vallotta, fent említett államok által képviselt politikai nézeteket vetette el leginkább azok emberi jogokat eltipró törekvéseik miatt.

Orwell az *1984* megírásához saját élettapasztalatait használta fel, mintegy azokból építkezve vázolt egy olyan jövőt, melynek eljövetele bár nem elkerülhetetlen, de sajnos lehetséges. A munkásosztály helyzetének jellemzésekor az európai fővárosok szegénynegyedeiben átélt nélkülözés, az elhagyatottság, a kisemmizettség érzéséből merített. 1937-től a BBC és az *Observer* tudósítójaként, majd katonaként vett részt a spanyol polgárháborúban. A második világháború alatt fasisztaellenes rádióadásokat vezetett, ami miatt bujkálnia kellett (Nikolenko et al. 2019:113).

A polgárháborúban való részvétele mögött a fasizmussal szembeni negatív megítélése volt a fő motiváció faktor, s az események hatására ellenszenve csak növekedett az ideológiával szemben. Ugyanakkor a kommunisták kegyetlenségével szembesülve ez eszmében is meggingott a hite (Lynskey 2019:32).

A spanyolországi tapasztalatok által ismerte fel Orwell igazán a valóság és annak írásban rögzített változatának eltéréseit. A *Visszatekintés a spanyol háborúra* (1943) című esszéjében az igazság objektív voltának megszűnésével kapcsolatos félelmeit fejti ki.

Felidézi, mennyi álhír jelent meg az újságok címlapjain, s közben hogyan sepertek szőnyeg alá atrocitásokat, ha az úgy kívánta. Az 1984-ben központi témaként tűnik fel a probléma.

A második világháború után a fasizmus és a szocializmus veszélyeit taglalta, de kiállt szocialista elvei mellett. Az 1984 jövőjét nem tartotta mindenképp megvalósulandónak, de azt vallotta, megvalósulhat, ha nem teszünk ellene. Épp ezért antimodernista és antikapitalista témákkal egybeszöve kritizálta mind a sztálinizmust, mind a fasizmust (Claeys 2010:122).

Az 1984 megjelenését 1949-re datáljuk. Címe eredetileg *Az utolsó ember Európában* volt, a kézirat sokáig e nevet viselte. A kifejezés a regényben is megjelenik, mikor O'Brien a Szeretet-minisztériumban Winston átnevelésével, gyógyításával próbálkozik: „*Ha ember vagy, Winston, akkor te vagy az utolsó ember*” (Orwell 1989:297). Winston sorsa az elnyomott hatalom alatt élő ember kudarcra ítélt lázadását mutatja be. Orwell célja az volt, hogy figyelmeztesse a világot a totalitarizmus veszélyeire, amely a polgári jogok megsértését hordozza magában, fő tekintettel az oroszországi szovjet rezsimre.

Alig három évvel Orwell halála után az amerikai Joseph McCarthy szenátor emberei listát állítottak össze kivonandó „vörös” könyvekről, melyeket államellenesnek tituláltak. Következményképp néhány német könyvtáros könyvégetésbe kezdett. Eisenhower elnök volt, aki véget vetett ennek, mielőtt nagyobb keretet ölthetett volna. Az eset annak a regénynek eseményeit idézi, melyet Orwell 1984-e amerikai válaszaként emlegetnek: Ray Bradbury *Fahrenheit 451*-ét (Lynskey 2019:219, 222).

2. 1. 2. A *Fahrenheit 451* megírásának körülményei

Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című regényének elemzésekor fontos kitérni a megírás háttérében álló szociális-politikai háttérre. A mű 1953-ban jelent meg, a hidegháború idején. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti feszültség a második világháború után, az 1940-1950-es években rányomta a bélyegét az élet minden területére, így az irodalomra is.

A huszadik század történelmi és kulturális eseményeinek hatása több síkon is megmutatkozik a műben. A regény központi eleme, a könyvégetés a náci Németországban történt atrocitásokat idézi. 1933 május 10-én náci egyetemista csoportok 34 településen végeztek „tisztogatásokat”, mely során zsidó, baloldali és liberális írók németellenesnek ítélt műveit hordták halomra és tették tűz martalékává. 25 000 kötetet semmisítettek meg, többek között Bertold Brecht, Karl Marx, Ernest Hemingway, Thomas Mann, Jack London, Helen

Keller és Heinrich Heine alkotásait. A könyvégetés a náci intolerancia és cenzúra jelképeként jelenik meg (URL1).

A második világháborút követően elkezdődött a hidegháború korszaka, melyet a gyanakvás és a feszültség jellemezett. Az Egyesült Államokban a kormány politikáját a kommunizmus térhódításától való félelem irányította. A kormány felülvizsgálta a kiadott műveket, azok birtoklását. Állása és jóhíre elvesztését kockáztatta bárki, aki olyan művek birtokában állt, melyet kommunista szimpátiával azonosítottak.

A műben a társadalmi rend, összhang és a szabadság összeegyeztetésének problémája bontakozik ki. Bár a kormány látszólagosan a béke fenntartására igyekszik a hedonista gyakorlatok által („*Ezért élünk, az örömeért, e bizsergető izgalmakért*”, „*Fő a jó kedély, Montag*”, „*Béke, Montag*”), a polgári szabadság drasztikus mértékű korlátozása megy végbe. A könyvégetés szimbolikusan a gondolat szabadságának korlátozása, a cenzúra és a totális ellenőrzés tematikákra mutat (Gebreen 2020:216)

Bár a cenzúra szempontjából a *Fahrenheit 451*-ben a könyvek emelkednek ki legszembevetőbben, Bradbury a cenzúra egyéb megnyilvánulásait éppoly károsnak tartotta. A nyomtatott tudásanyag mellett a technológiai vívmányok (rádió, televízió), a szépművészet és egyéb eszközök általi üzenetátadás korlátozása és megmásítása is súlyos következményeket von maga után (Garyn 2013:32).

Egy másik, a könyv megírására lényeges hatást gyakorló kulturális-technológiai esemény a hálózati televízió megjelenése, mely az 1940-1950-es évekre datálható. Az új médium, bár akkor még luxusterméknek számított, nagy szenzációt okozott. Azonban negatívumai is megmutatkoztak: a fogyasztóik körében több esetben a társas kapcsolatok elhidegüléséhez vezetett (Garyn 2013:34). Bradbury disztópiájában a technika fejlődésének egyénre és kapcsolatokra gyakorolt romboló hatását vetíti előre, mintegy figyelmeztetésként, elrettentő példaként.

Bradbury regénye megjósolja a technológia okozta elidegenedést. Bár abban a korban a televízió volt a legnagyobb vívmány, az internetről még szó sem volt, Bradbury látta a társadalmat, mely képernyőkön él, s szorosabb kötődést érez a virtuális karakterekhez, mint embertársaihoz (Gebreen 2020:216-217).

2. 2. Összehasonlítás

Az irodalmi disztópiák esetében három dolgot vizsgálhatunk: szerzői szándék, feltételezett olvasói kontextus és reakció, illetve a tartalom. E három aspektusra befolyással

van az értelmező perspektívája is. Elemezhető, a szerző az olvasó elé rosszabb társadalmat vázol-e, mint a korában fennálló, illetve reményteljes-e egy jobb végkifejletben (Claeys 2017:290).

A két regény megírásának társadalmi-politikai kontextusát leíró első alpont az első két aspektust vázolja. Ahogy a disztópiákra jellemző, a szerzői szándék mindkét esetben a figyelmeztetés. Orwell korának ideológiái fényében a totalitáriánus állam kialakulásának veszélyeire világít rá, ahol a teljes jogfosztottság uralkodik. Bradbury az aktív cselekvés és a kritikus gondolkodás fontosságára, a technológia szélsőséges használatának veszélyeire hívja fel az olvasó figyelmét.

A tartalom szempontjából fontos a szociális kapcsolatok vizsgálata, az elnyomó rezsím hatalmának kiterjedése elemezhető. Mindezzel a szerző meglévő politikai helyzetet választhat fel. Ha a technológia elég nagy szerepet kap, vizsgálható annak negatív hatása (Claeys 2017:290).

Az *1984* szerkezetileg 3 részre oszlik: elsőben megismerjük a főhős, Winston Smith disztópikus jelenét, betekintést nyerünk Óceánia mindennapjaiba. A másodikban a Juliával való kapcsolat bontakozik ki, s elfogatásukkal zárul. A harmadik részben Winston *Szereteminisztériumban* töltött idejét s annak következményeit láthatjuk.

A *Fahrenheit 451* szintén három részre tagolt. *A tűzhely és a szalamandra* Guy Montag tűzőr fokozatos valósága ébredését írja le, s a könyvekben való igazságkereséssel zárul. *A szita és a homok* a Faber által segített lázadás bemutatása, központban a megértés iránti vágy. A *Sárga láng* Montag házának felgyújtásával kezdődik, míg végül a könyvberekkel elindul a romokban álló város felé.

2. 2. 1. Az elnyomó rezsím hatalmának kiterjedése

Az 1984 világában három szuperállam létezik: *Eurázsia*, *Keletázsia* és a regény helyszíne, *Óceánia*. Míg az egyikkel hadiállapot, a másikkal szövetségi kapcsolat áll fenn. A háború a lakosok számára mindennapos, ahogy a bombázások is.

Óceániában *Angszoc* az uralkodó ideológia, Eurázsiaiában *neobolsevizmus*, Keletázsiaiában kínai neve van, *halálímádatnak* fordítják, bár az *önkiirtás* kifejezés pontosabb. Óceánia állampolgárai számára tilos más eszmék ismerete, de kötelező a gyűlölete, noha lényeges különbség végső soron nincs közöttük.

Munkaerőért és ásványokért harcolnak elméletileg, de gyakorlatban a cél: „...a gépek termékeinek elhasználása az általános életszínvonal emelése nélkül” (Orwell 1989:208).

Ennek magyarázata, hogy ha általános jóllét uralkodik majd, az osztályok közötti különbségekkel fel kell számolni.

Óceánia vezetősége a Párt, mely Külső és Belső Pártra oszlik. A párttagság nem örökletes, teszt alapján lesznek tagok, melyet 16 évesen tesznek. Születéstől halálig a Gondolatrendőrség megfigyelése alatt állnak. A Belső Párt létszáma 60 millió, a lakosság 2%-a. Előjogaik vannak: nagy, jól berendezett lakás, jobb szövetű ruhák, ételek, italok, jó dohány, két-három cseléd, magánképkocsi, esetleg helikopter. A Belső Párt a gépezet agya, míg a Külső a keze. A regény főhőse, Winston Smith és szerelme, Julia a Külső Párt tagjai. Ők kevesebb privilégiummal rendelkeznek, de jobb a helyzetük, mint az alattuk lévő „néma tömegek” rétegének. A prolik a lakosság 85%-a. A Párt két része között lehet csere, de a proletárok nem lehetnek tagok.

„Semmi sem volt törvénybe ütköző, amióta nem voltak többé törvények” – ugyanakkor halálbüntetés vagy munkatábor vár bárkire, akit pártellenes cselekedeten kapnak. Éjszaka történnek a letartóztatások, amely után „elgőzösítenek”, törölnek a történelemből.

A párt három jelszava: „A háború: béke. A szabadság: szolgaság. A tudatlanság: erő.” A Nagy Testvér képében mutatkozik meg a világ előtt, kinek alakja csalhatatlan, halhatatlan és mindenható. Mintegy istenként tekintenek rá, szellemi vezetőként, aki védelmez, felügyel.

A hatalom nyelve az *újbeszél*, mely célja „a gondolkodás területének szűkítése”, míg végül a *gondolatbűn* lehetetlen lesz, mert nem lesz szó, amellyel kifejezhetnék pártellenes gondolataikat.

Az állam teljes mértékben ellenőrzése alatt tartja a párttagokat. Az utcákon, a természetben rejtett mikrofonok rögzítik őket. Magas óraszámokban dolgoznak, heti 60 vagy afelett. Szabadidejükben pártbéli kötelességeik, programok sorozata vár rájuk. Sőt, újbeszélül a *sajátélet* különcködést jelent.

A kormányzás az Igazság-, a Béke-, a Szeretet- és a Bőség-minisztérium által történt. Az Igazság-minisztériumban történt a múlt megmásítása, törlése, a bevont újságok, könyvek megsemmisítése. A Béke-minisztériumban az „élet elpusztításával összefüggő” tudományágakkal foglalkoztak, fegyvereket gyártottak. A Szeretet-minisztériumban az ellenszegülők kínzása, átnevelése zajlott. A 101-es szobában legnagyobb félelmeikkel

néztek szembe. A Bőség-minisztérium a jóllét rombolását célozta. Ezek az ellentmondások nem véletlenek, és nem pusztán látszatintézkedések: ezek a kettős gondolat-gyakorlatok arra szolgálnak, hogy fenntartsák a totális hatalmat.

A hatalom egyik fő eszköze a cenzúra. Winston az irattári osztályon dolgozott. A részleg feladata a már hatályon kívüli könyvek és újságok bevonása és megsemmisítése. *Valóságszabályozásnak* nevezik a múlt megmásítását, jelenhez igazítását.

A *Fahrenheit 451* államrendszeréről nem tudunk sokat. A főszereplő, Guy Montag nem nyer betekintést a politikai rendszerbe, ami a hatalom érdekét szolgálja. A kormány rendfenntartó eszköze elsősorban a szellemi értékeket romboló tűzörség. Jelmondatuk: „*Hamuvá égetni őket, aztán a hamujukat is elégetni*” (Bradbury 2023:13). Emellett fennhatóságuk kiterjed a közmédiára, az oktatásra, a szórakoztatóiparra, míg egyes területeket – tudomány, történelem, művészetek – egyenesen megsemmisített.

Az embereknek a politikáról csak felszínes ismerete van. Előre eldölt ügyekben szavaztak, választójoguk gyakorlása csak a demokrácia látszatát tartja fenn.

Első ránézésre a felügyelet és ellenőrzés kevésbé hangsúlyos, mint az 1984-ben. Viszont Beatty elárulja, hogy az állam gondos megfigyelése alatt tart mindenkit.

Az 1984-ből (és a történelemből) ismert éjszakai letartóztatásokhoz hasonlóan itt is ekkor történnek a gyújtogatások. „*Mindig éjszaka van riadó – gondolta Montag. – Sohasem nappal!*” (Bradbury 2023:40).

Három dologra van szükség Faber (Montag segédje, volt angoltanár) szerint: „*...első: a színvonalas tájékoztatás. A második: a szabad idő, hogy megemésszük azt. A harmadik: hogy a kettő egymásrahatásán alapuló tetteinket jogunk legyen végrehajtani*” (Bradbury 2023:79-80) Ebben mutatkozik meg az állam hatalma: nem tájékoztat, nem ad időt a gondolkodásra, így a tettek szintjéig el sem jutnak. Orwell világában ugyanígy tiltva van mindhárom. Akárcsak az 1984-ben, itt mindenki örült, vagy Winston esetében beteg, akit meg kell gyógyítani

A nyelvet itt is támadják, hiszen az a gondolkodás eszköze. A múltat sem hagyják megőrizni. Mint a hazugságokat terjesztő Igazság-minisztérium, a *Fahrenheit* hírszolgálat is erősen cenzúrázott. Elhallgatják a fontos híreket: tízmillió embert mozgósítottak, de csak egymilliót vallanak be, hogy ne zavarják a boldogságot, villámháborúval biztatnak, hirdetik, hogy a háborúban sohasem lehet meghalni.

2. 2. 2. A szociális kapcsolatok vizsgálata

Az 1984 társadalmi szélsőségesen rétegzett. A párttagok egymással összeköttetésben állnak, de ez kimerül a hatalom érdekeit szolgáló cselekedetekben, érintkezésekben. Néhány a szociális csoportosulások közül, melyeknek tagjai lehettek az Ifjúsági Nemiségellenes Szövetség, a Fiatalok Szövetsége és a Kémek. Ezek a szervezetek sokkal inkább a propaganda terjesztését szolgálták, mintsem a kapcsolatok kialakítását.

A prolikat ünnepségek esetén „*hazafias őrvöngésre*” használták fel. Ezen kívül szabadon éltek, telekép sem hallgatta le őket. Viszont a cenzúra alól ők sem mentesültek, s mély nyomorban éltek, bombázások alatt. Ha akadt volna köztük értelmesebb, az állam leszámolt vele. Mégis fennmaradtak köreikben olyan alapvető értékek, mint a család, a barátság, a szeretet és az odaadás. Ők maradtak igazán *emberek* Winston meglátása szerint.

Az 1984 világában a Párton kívüli viszonyok ápolásának lehetősége nem létezik. A házastársak csak kötelességből maradtak egymás mellett, utódnemzés céljából. Az ifjú besúgók szintén a hatalom érdekét szolgálják, így megbomlik a szülő-gyermek kapcsolat is. A barátot felváltotta az elvtárs. Mindenki magára utalt, egyedül magára számíthat. Winston az irattárban dolgozik. Munkáján kívül semmije sincs. Felesége, Katherine a Párt megszállottja, s bár el nem váltak, külön élnek. Magányos és tanácstalan. Júliával való együttlétét lázadésként éli meg, hasonló eszméken osztozó társra lel, végre kimondhatja, ami aggasztja, megélhet addig tiltott élményeket. O'Brienben olyasvalakit vélt felfedezni, aki osztozik gondolkodásmódjában és megérti. Mindkét kapcsolat bukásra ítélt.

A *Fahrenheit 451* Amerikájában nincs társadalmi különbség, általános jólét uralkodik. Ugyanakkor ismeretes, hogy míg ők dőzsölnek, más országokban nélkülöznek. A lakosság számára a herointól kezdve a nemiségen át a gyilkosságig minden megengedett.

A családi kapcsolatok itt is megszűntek, a már említett módon a média által: az emberek között tv-falak húzódnak. Montag feleségén, Mildreden épp úgy elhatalmasodott a média, mint Winston feleségén a Párt. Habár egy házban élnek, idegennek érzi, kinek halálát nem is siratná meg. A szülő-gyermek kapcsolat is megbomlott, elhidegült. Jóformán a bölcsőből szedik ki a gyerekeket, hogy átmoszák az agyukat, majd intézetbe adják őket, s ha néha otthon is vannak, csak a képernyőket nézik.

Montag társra Clarisse McClellan és Faber személyében talál. Ők azok, akik az elnyomó hatalommal szemben igaz értékeket képviselnek. Lázadását eszmei síkon a lány kezdeményezte, elkezd a dolgok mögé látni, a miértet gondolkodni. Majd tettlegességig a volt angoltanár segítségével jut, aki később menekülésében is segíti. E két jelentőségteljes kapcsolat mutat rá igazán a társas kötelékek fontosságára.

Winstonnal ellentétben Montag megtalálja önmagát, hű marad értékeihez, a hatalom nem töri meg.

2. 2. 3. A technológia negatív hatása

Az 1984-ben a technológia fejlődése a teljes megfigyelés gyakorlásának kulcsa. A televízió és az adó-vevőkészülék ötvözésével létrejött teleképek a totális hatalom eszközeként a polgári jogok teljes megszűnését eredményezték. A magánélet, a szabad gondolkodás, a szabadidő fogalmi szinten is megszűnt létezni. A nap huszonnégy órájában felügyelték a párttagokat munkahelyeiken és otthonaikban, köztereken és félreeső helyeken egyaránt, hogy kiszűrjék az államellenes nézeteket vallókat. A szerkezet kikapcsolhatatlan, még a szívverést is rögzíti.

A teleképek mellett fontos megemlíteni a gépeket, melyek a múlt megmásításában és a szórakoztatóipari cikkek létrehozásában vettek részt. Az emlékezetlyukakban hamuvá égetik a múltat. Az emberi kreativitást verscsinálók, regényírógépek váltották fel, terméküket a proliknak szánták.

A *Fahrenheit 451*-ben nagyobb szerepet kap a technológia. A legbefolyásosabb vívmány a televízió, amely a propaganda terjesztése, az álhírek közvetítése mellett az emberi agy tompítását végzi. A fő cél olyan szinten lekötni a lakosságot, hogy a gondolkodásnak helye se maradjon. Ha épp nem a képernyők előtt töltik idejüket, akkor a fülhallgatóra emlékeztető tengeri kagylót hallgatják.

A Gépkutya a technológiai fejlődés kegyetlenségét képviseli. Kémiai összetétel alapján vadássza le a hatalommal nem szimpatizáló egyéneket. Tízezer ember szaglenyomatát képes megjegyezni, azokat felidézni, amikor szükség van rá. Az orrában lévő felszerelés morfiumot vagy prokaint injektál az áldozatába. Granger csapata rendelkezik egy oldattal, ami képes az izzadság kémiai felépítésének megváltoztatására, így csaphatják be a Kuttyát.

A technológia pozitív hatása is megmutatkozik Faber adó-vevőkészüléke által, hiszen segíti Montagot a lázadásban, noha fejlesztésre szorul még. A különbség a tengeri kagyló és a zöld golyó között az, hogy míg előbbi elvágja az emberi kapcsolatokat és a szabad gondolkodást, utóbbi támogatja azokat. Ezzel Bradbury bemutatja, mi szükséges ahhoz, hogy a technológia az emberek hasznát szolgálja.

III. A MŰFAJ JELLEMZŐI GEORGE ORWELL *1984* ÉS RAY BRADBURY *FAHRENHEIT 451* CÍMŰ REGÉNYEIBEN

A témák, motívumok és szimbólumok az irodalmi művek kulcsfontosságú alapegységei. Mélyebb összefüggések hálóját szövik. Elrendezésük, ismétlődésük és variálásuk olyan gazdag kapcsolatrendszert alkot, mely által az olvasó betekintést nyerhet a szöveg mögötti korrelációk és jelentések mögé. Nem korlátozódnak egy szerző műveire, vagy egy adott időszakra, hanem visszatérő elemekként mind a kortárs, mind a klasszikus művek részét képezik. Így egyfajta irodalmi hagyományt hoznak létre, mely átível helyen és időn (Daemmrich 1985:8).

Az antiutópia jellemző témáinak, motívum- és szimbólumkészletének elemzésével tisztább képet kaphatunk a műfajról. Az elemzés tárgyát George Orwell *1984* és Ray Bradbury *Fahrenheit 451* képezik.

3. 1. Az antiutópia domináns témái, azok megjelenése a két regényben

Irodalmi szempontból a *téma* valóságanyag, mely az adott alkotásban ölt testet. Döntő hatással bír a mű egészére (Szerdahelyi–Juhász, 1993:291). A téma tehát a központi ötlet, ami vezeti a karakterek cselekedeteit, s mélyebb értelmet ad a szövegnek. Népszerű téma például a halandóság, a jó és rossz harca, a szeretet.

A XIX. századi irodalmi disztópia vonatkozásában négy téma emelkedik ki: a forradalom által kiváltott terror, a tudományos és technikai fejlődés fenyegetése, a szülői és családi élet eugenikus és egyéb szigorú ellenőrzése, illetve a gépiesedés következtében fellépő dehumanizáció. E témák kölcsönös kapcsolatban állnak egymással (Claeys 2017:271).

A politikai disztópia a francia forradalom által fejlődik, majd az 1880-as években erősödik, és 1917 után bontakozik ki igazán. A huszadik században két fő téma uralja a műfajt: a fasizmushoz és a kommunizmushoz kapcsolódó despotizmus, valamint a tudomány és a technológia uralma. Három kiemelkedő alkotás e korban: Zamjatin *Mi* (1924), Huxley *Szép új világ* (1932), valamint Orwell *1984* (1949) című műve. Az 1960-as évek után a totalitarizmustól való félelem csökken, előtérbe kerül az emberiség, identitás és szabad akarat elvesztésétől való félelem, majd az emberi faj kihalásának lehetősége (Claeys 2017:271).

A disztópia jellemzői hatással vannak a műveket átható témákra. A műfaji sajátosságokból eredően gyakran feltűnnek a művekben az egyén és az állam, az egyén és egy másik egyén, valamint az egyén és önmaga közötti konfliktusok.

A disztópiák csoportpszichológiai, történelmi háttérének vizsgálata, műfaj történeti áttekintése olvasható Claeys *Dystopia: A Natural History* (2017) könyvében. A mű kétszáznál több irodalmi disztópiát vizsgált, az 1810-2010 közötti időszakra összpontosítva. Néhány jellemző téma, melyek zömét George Orwell *1984* és Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című művében is megfigyelhetjük:

- Totalitárius rendszer, diktatúra
- Igazságkeresés, propaganda és cenzúra
- Ellenállás és lázadás
- Múlt és jövő
- Háború és béke
- Az én megsemmisülése
- A gondolat szabadsága
- Elidegenedés, elszigetelődés
- Technológiai modernitás, kontroll
- Tudás korlátozása, oktatás kontrollja
- Kulturális hegemonia kérdése
- A környezet degradációja
- Társadalmi egyenlőtlenség
- Az ember lelki leépülése az erőszak körülményei között

Czigányik Zsolt sorait idézve megfigyelhetjük, hogy e témák célirányosan jelen vannak a disztópiák zömében, létjogosultságukat igazolják a műfaj sajátosságai: „*A műfaj középpontjában tehát az emberi lét határai állnak egy olyan szélsőségesen elnyomó társadalmi rendszer keretei között, mely veszélyezteti az egyén létét*” (Czigányik, 2019:20).

3. 1. 1. Témák George Orwell *1984* című regényében:

Totalitárius rendszer, diktatúra. Az *1984* társadalmának minden aspektusát a Párt felügyeli és kontrollálja. A diktatúra kiterjed a nyelvre, a családi és közösségi életre, múltra, jelenre és jövőre. Az *újbeszél* által a pártellenes megnyilvánulások, sőt gondolatok gyökeres kiirtását célozzák. A gyerekekből, barátokból besúgók válnak, a félelem dominál. Orwell

megmutatja, hogyan generál félelmet és gyűlöletet a Párt az emberekben, amelyet majd saját hasznára fordíthat. A Két Perc Gyűlölet, s Gyűlölet Hete, a Kémek, a Gondolatrendőrség mind eszközei a párt hatalmának.

A legnagyobb eszköz a Nagy Testvér alakja, ki autoriter, totális vezetőként teljes ellenőrzést gyakorol az állampolgárok felett. Nem személy, inkább szimbolikus entitás, aki képében a Párt megmutatkozik; örökkévaló *gócpontja a szeretetnek* (Orwell, 1989:230).

A Párt a mindenhatóságra vágyik, s mindent bevet, hogy elérje azt: „*A kémkedés, a besúgások, a letartóztatások, a kínzások, a kivégzések, az eltűnések sohasem fognak megszűnni*” (Orwell, 1989:295).

Igazságkeresés, propaganda és cenzúra. Az Orwell által vázolt disztópikus államban a múlt gyökeres megváltoztatása zajlik. Az Igazság-minisztérium, a *Minigaz* felelős a hírszolgálat, a szórákoztatás, a szépművészet és az oktatás felügyeletéért. Kiterjed a hatalma az élet minden területére, az említett szektorok cenzúrázásával változtat történelmet és közvéleményt. A hírszolgálatra gyakorolt hatása a legszembetűnőbb: Winston, ki a Minigaz alkalmazottja, napi rendszerességgel semmisít és másít meg iratokat, tényeket. Ő maga is tudatában van tetteinek következményeivel, viszont nem immunis a Párt propagandájával szemben. „*De hol létezett ez a tudás? Csak az ő agyában, az pedig szükség esetén könnyen megsemmisíthető. S ha mindenki elhitte a hazugságot, amelyet a Párt állított – ha minden írott emlék ugyanazt a mesét tartalmazta –, akkor a hazugság bevonult a történelembe, és igazsággá vált*” (Orwell, 1989:42). Tények nélkül a rendszer ellen lázadók csak ködös emlékeikre vagy érzéseikre alapozhatnak.

Ellenállás és lázadás. A lázadás vezéralakja Goldstein, aki a Párt programjának szerzőjeként egykor még osztozott annak eszményein, jelenleg azonban a Testvériség fejeként az ellenállást képviseli. Winston emlékei szerint egykor a Forradalom vezetője volt, de megszökött és rejtőzködik. Alakja misztikus, csak kósza híreket hallani róla. Júlia meg volt győződve afelől, hogy Goldstein csak a Párt eszköze.

Winston úgy véli, a lázadás a jelenlegi helyzetükben nem ölthet nagyobb mértéket, mint egy-egy összepillantás, elsuttogott szó: „*Én nem hiszem, hogy bármin is változtathatunk a mi életünk folyamán*” (Orwell, 1989:173).

A prolik azok, kikben a lázadás hátborzongató erejét felfedezni véli. De még nem ébredtek öntudatra, így lappang a Párt hatalmának megdöntésére képes erő.

Az 1984 világában állandó a hadviselés. Eszközként használják a népek elnyomására, a termelt javak elpusztítására. A tömegek egészen addig nem láznak fel önszántukból, míg nincsenek tudatukban az elnyomottságuk mértékével. A Párt azt akarja

elérni, hogy az egyének még csak gondolni is képtelenek legyenek az ellenállásra. A Szeretet-minisztériumban történő kínzások által teheti ezt meg.

Múlt és jövő. A múlt a Párt kezében csak egy eszköz, melyet igénye szerint manipulálhat. Az *Angszoc* fő tétele a múlt változtathatósága: objektív létet nem feltételeznek neki, az írásos emlékekben megörökített történelmet kényükre másítják. „*A múlt az, amit a Párt annak szán*”, „*(...) és másféle múlt soha nem létezhetett*” – olvasható a könyvben, Emmanuel Goldstein *Az oligarchikus kollektivizmus elmélete és gyakorlata*iban.

Az 1984 társadalmának nincs se múltja, se jelene, se jövője. A Párt jelmondata hirdeti: „*Aki uralja a múltat (...), az uralja a jövőt is; aki uralja a jelent, az uralja a múltat is*” (Orwell, 1989:42).

„*A múlt halott, a jövő elképzelhetetlen*” – vélekedik erről Winston (Orwell, 1989:33). Az egyedüli reményt egy szebb jövővel kapcsolatban a prolikban és az általuk képviselt értékekben látta, amennyiben azok képesek fölülkerekedni a Párton.

O'Brien felfedi a Párt jövőképét: egy társadalom, mely egymástól elszigetelt, megfélemlített, tehetetlen tagokból áll, s csak a gyűlölet és a kegyetlenség, illetve a Párt iránti hűség marad fent.

Háború és béke. A Béke-minisztérium az, amely a háborúért felelős. A hadviselés az 1984-ben állandó jellegű. A győzelemre esély sincs, hiszen Óceánia, Keletázsia és Eurázsia hatalma egyenrangú. Anyagi érdekeltség sem motiválja a háború folytatását. Az elsődleges cél az életszínvonal alacsonyan tartására. A termelt javakat anélkül használhatják el így, hogy a jólét növekedne. Amennyiben nem így lenne, nem sikerülne fenntartani a hatalmat. A veszélyérzet, amit a háború okoz, az emberekben elfogadhatóvá teszi a hierarchikus rendszert.

Havonta végeznek ki háborús bűnösöket, foglyokat, ez alkalmakat gyerekek is látogatják. A kegyetlenség, a düh és a félelem, amit a háború okoz, a Párt hasznát szolgálja.

Az én megsemmisülése. A Szeretet-minisztériumban töltött idő alatt O'Brien felfedi Winston előtt a párt célját: teljes engedelmesség előidézése, az *én* megszüntetése. A Nagy Testvérnek nem emberekre van szüksége, hanem bábokra, kiket kedve szerint irányíthat, üres porhüvelyekre, miket megtölthet az eszméivel.

Céljuk nem csupán a lázadás és a pártellenes cselekedetek, megnyilvánulások elfojtása, hanem az én teljes elpusztítása, *mindenki tisztára mosása* (Orwell 1989:282). A párt számára fontos, hogy ne csak kivégezzék az ellenállókat, hanem ki is gyógyítsák őket pártellenes gondolataikból. A múlt diktatúráiban a kivégzettek agyában a lázadás eszméi

éltek. A Párt azt akarja, hogy ellenségeiket megsemmisülten, önmagukat feladva, a Nagy Testvért imádva küldjék a halálba.

A gondolat szabadsága. Orwell 1984-ében már az elmében el akarják törölni a lázadást. Megreformálják a nyelvet, eltávolítják az olyan szavakat, mint a *szabadság, becsület, demokrácia, tudomány, vallás*, s ezzel a fogalom megszűnik. A nemkívánatos szavak, jelentések kiirtásával a gondolkodás korlátozását célozzák. Az *újbeszél* által a gondolkodás ellehetetlenül, az önálló gondolatok megszűnnek.

Az is pártellenes cselekedetnek minősül, ha valaki gondolatban megsérti annak eszméit. A gondolatbűn maga a halál, a gondolatrendőrség mindenkit felügyelete alatt tart. „*Semmi sem a sajátod azon a néhány köbcentiméteren kívül, ami a koponyádban van*” – a Párt azonban ezt is ellehetetleníti (Orwell, 1989:34).

Winston gondolatain és tettein a mindennapokban a Gondolatrendőrség uralkodik. Számára a szabadság az, ha kimondhatja az igazságot, hogy kettő meg kettő négy. Ha úgy halhat meg, hogy gyűlöli saját gyilkosait. Ettől a jogától (is) megfosztják, a regény végére szembefordítják saját magával.

Elidegenedés, elszigetelődés. Winston az egyformaság, a magányosság koraként jellemzi a világot, amelyben él. Az 1984 embere teljesen magára utalt. A családi kapcsolatok megszűnnek, hiszen akadályoznák a huszonnégy órás kötelességteljesítést. Barátokra nem lehet számítani, bárki lehet besúgó, kém. Az emberek elhidegültek egymástól, az ellenséget látják feleségeikben, férjeikben, gyerekeikben, munkatársaikban.

Technológiai modernitás, kontroll. Míg a magány mindennapos, az egyedüllét olyan kiváltság, amellyel a párttagok nem rendelkeznek. A technológia az abszolút kontroll eszköze. A telekép vevő- és adókészülék, melyet sosem lehetett kikapcsolni, csak lehalkítani. Nem csak hangot, képet is rögzít: „*Az embernek abban a tudatban kellett élnie (...), hogy minden hangját hallják, s kivéve, ha sötét van, minden mozdulatát megfigyelik*” (Orwell, 1989:9). Munkára utasít, hamisított híreket, rendeleteket, statisztikai kimutatásokat közvetít, harsogtatja az *Angszoc* eszméit hirdető dalokat.

A teleképek mindenütt figyelnek: házak ormáról, szobák falairól, irodában, köztereken. Már az arcizmok rándulása is bűncselekmény lehet (*arcbűn*), egy pillantás elárulhat, magára vonhatja a Gondolatrendőrség vagy a kémek figyelmét. Ahol nem a teleképtől, ott a rejtett mikrofonoktól tartottak. A párttagok minden mozdulatát szemmel tartják, míg a prolik otthonában telekép nem volt.

Tudás korlátozása, oktatás kontrollja. Az Igazság-minisztérium manipulálják azt a tudásanyagot, mely a tudományok és a kultúra által keletkezett és maradt fenn a társadalomban.

Maga a tudomány Winston korában a testbeszédolvasással és fegyverkészítéssel hozható összefüggésbe – rakétabombák, robbanóanyagok, halálos gázok, mesterséges földrengések, jobbik esetben járművek kifejlesztésével.

A tömegek tudatát kizárólagosan negatívan befolyásolják, a népoktatás színvonalát szándékosan alacsonyan tartják a felkelések csírájában való elfojtása érdekében. A prolik szabadon nyilváníthatnak véleményt, hiszen a Párt intelligencia nélküli réteggként tartja őket számon, míg a párttagok számára a véleménynyilvánítás szigorúan tilos.

Az iskolában folyamatosan a hamisított múltat tanítják. A volt korokról annyit közölnek, hogy semmilyen értéket nem hoztak létre, a műemlékek tábláit kényükre cserélik. Mindenekelőtt párhúségre nevelnek. Előbb Kémek csoportosulása által a családon belüli besúgásra tanítják a gyermekeket, majd Fiatalok Szövetsége, illetve az Ifjúsági Nemiségellenes Szövetség tagjai lehetnek a diákok. E csoportok a párt eszméinek népszerűsítését, a besúgóhálózat erősítését célozzák.

3. 1. 2. Témák Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című regényében:

Totalitárius rendszer, diktatúra. A *Fahrenheit 451*-ben a diktatúra nincs olyan nyilvánvalóan jelen, mint a már elemzett *1984*-ben. Itt a párttal közvetlen kapcsolatot nem észlelünk: a főszereplő egyszerű civil, nincs összeköttetésben a hatalomgyakorló szervvel. Ugyanakkor elnyomó rezsimmel találkozunk e műben is, mely nyilvántartásban tartja és gondosan megfigyeli az embereket.

A lakosságnak látszólagosan lehetőséget biztosítanak arra, hogy részt vegyen a politikai döntéshozatalban. Valójában előre eldöntött ügyekben szavaznak előre kijelölt egyénekre. Ez a manipulálás például választáskor a jelöltek megjelenésének, viselkedésének, kifejezőképességének szándékos sarkítása révén valósul meg. Már nevük (Winston Noble és Hubert Hoag) magában hordozza a szavazás eredményét.

Az egyének súlyosan alul- és félreinformáltak, a hatalom kedvére manipulálja a közvéleményt: „nem kell megmutatni az embereknek a kérdés két oldalát, nehogy ez nyugtalanítsa őket” (Bradbury 2023:59).

Igazságkeresés, propaganda és cenzúra. Beatty kapitány az, aki felfedi Montag előtt a folyamatot, amely koruk társadalmi helyzetét előidézte. Nem a felső vezetés indította el cenzúra és rendeletek által, hanem a tömegek igénye volt a meghatározó faktor.

Azonban ez nem jelenti azt, hogy a hatalom ne élne a cenzúra és a propaganda eszközeivel. A cenzúra maga a tűzörség, a propaganda a hírközlés által terjesztett.

A regényben az igazsághoz való viszonyulás különböző megnyilvánulásait olvashatjuk. A háttérszereplők nem látják az igazságot, elvakítja őket a jólét. Nem tudnak a világ problémáiról, mert az nem érinti őket. A háborúról annyit tudnak, hogy az csak máshol, mással történik meg, áldozatai nincsenek – miközben országuk a hadiállapot szélén áll. Mildred tagadja a tényeket. Sokkal könnyebb ragaszkodni a megszokotthoz, mintsem beismerni, hogy eddig tévedésben élt. Faber érti, mi történik körülötte, érti, a hatalom hogyan korlátozza a valóságot és a társadalmat, de tehetetlen, fél lépni. Beatty belelát a helyzetbe, de kiábrándult a valóságból, megnyugvást a hamis ideákban keres. Egy jól informált, olvasott ember, mégis támogatja a tudás elpusztítását, mert így látja kényelmesnek. A gondolkodás rávezet a problémákra, saját elnyomottságunkra, épp ezért a cenzúrában látja a boldogság egyetlen útját. Montag az igazságkeresést válassza. Addigi életével felhagyva kész harcolni azért, amiről elhiszi, hogy értékes. Granger csapata az igazság szempontjából tanítókként, őrzökként lépnek fel.

Ellenállás és lázadás. A *Fahrenheit 451* társadalma vak engedelmisségben él. A szabadság, legyen az politikai vagy individuális, csupán illúzió. Faber az, aki a lázadásban segíti Montagot. Karaktere bemutatja, milyen pszichológiai hatása lehet egy elnyomó rezsim alatt, nemtörődöm társadalmon belül lázadás eszméiben hinni.

Az emberek önként vállalják az elnyomást, sőt támogatják a könyvek égetését, értelmetlennek, veszélyesnek tartják azokat.

Granger csapata tűnik egyedül önállóknak. A társadalmon kívül élnek, várják, hogy eljöjjön az idő, mikor szükség lesz rájuk, s felléphetnek a közös ügy érdekében, mint a tudás hordozói.

Múlt és jövő. A *Fahrenheit 451*-ben a múlt megsemmisítése zajlik. A történelmet elfelejtik, kivonják az oktatásból, a könyveket pedig, melyek forrásként szolgálhatnának a múlt megértéséhez, elégetik. Mindez az identitás elvesztéséhez, illetve a társadalmi fejlődés folyamatának meg nem értéséhez vezet.

„Nem voltak biztosak abban, hogy a fejükben őrzött tudástól a jövő hajnala tisztább fényben ragyog majd fel” (Bradbury 2023:139). Mégis, a jövő csak úgy fordulhat jobbra, ha

figyelembe vesszük a múlt tanulságait. Meg kell őrizni a tudást, mely ránk maradt, csak így építhető fel biztos alap a jövő számára, s indulhatunk el a fejlődés útján.

Háború és béke. A háború a regényben csak egy háttérben meghúzódó folyamat, a lakosság nem fordít neki figyelmet. A média által elfeledtetik a problémákat, csak annyit tudnak, amennyit a hatalom tudni enged. Látszólag békeidőszakot élnek, jóléti dőzsölésben, miközben a földteke a háborútól ég. A háborús mozgósítás például egymillióként hirdetett, valójában tízmilliós nagyságrendű.

„1960 óta két atomháborút indítottunk el s nyertünk meg” – a *Fahrenheit 451* lakossága nem érdeklődik a háború iránt (Bradbury 2023:69). Bombák zúgnak fejük felett, mégsem vetődik fel bennük kérdés vagy tiltakozás. A háború számukra egy veszteség nélküli dolog, negyvennyolc órás folyamat, melyben csak más férje halhat meg – sőt, azt is kijelentik, hogy egyenesen lehetetlen meghalni háborúban (Bradbury 2023:89).

A háborúban az újrakezdés lehetőségét látják. A társadalom, megszabadulva technológiai börtönétől, talán ráébredhet hibáira és jobb útra léphet.

Az én megsemmisülése. Ahogy a disztópiák nagy részénél, a *Fahrenheit 451*-nél is hangsúlyos a hatalom egyénre és egyéniségre gyakorolt romboló hatása. Egyformává kívánnak idomítani mindenkit, mert a különbségek viszályt szítanak. Az ember fél a szokatlantól – el kell pusztítani. A nonkonformitás következményei a kirekesztéstől a halálig terjedhetnek.

Az én megsemmisüléséhez járul hozzá a televízió át sugárzott *család* is, ahol szerepet játszhat a néző.

A gondolat szabadsága. A *Fahrenheit 451* világában az emberek önként adták fel a szabadságukat, nem érzik az állam elnyomását és a cenzúra hatalmát. Ennek okát Beatty magyarázza: a könyvek összezavarnak, elbizonytalanítanak és felkavarnak. Így a társadalom a könyvek elpusztítását látta biztosnak, s a technológia vívmányai által nyújtottfalszines örömeikbe menekült.

Faber a három hiányzó komponens említésekor a szabadidő fontosságára is felhívja a figyelmet: biztosítani kell az emberek számára a gondolatokba való merülés és a szerzett információk megemésztésének lehetőségét. A folytonos szórakozás által az emberek stimulálva vannak, ez ingerek elnyomják bennük a gondolkodást.

Elidegenedés, elszigetelődés. A dehumanizálás több formája jelen van a műben. A társadalom alapját az emberi kapcsolatok hiánya jellemzi. A szerelmi, baráti, szülői kapcsolat rideg, személytelen. A gyerekek intézetben töltik idejük nagy részét, vagy szórakozóhelyeken, míg a felnőttek az autópályákon száguldanak, televíziót néznek, vagy

épp tengeri kagylóval disszociálnak. A technika az emberi kapcsolatok elvágását okozza. A tévében a család a valahova tartozás illúzióját nyújtja. Nem csak egymástól, önmaguktól is elidegenültek.

Ugyanakkor egyeseknek sikerül kapcsolatot teremteni. Clarisse, Montag, Faber és Granger csapata példa erre.

Technológiai modernitás, kontroll. Más sci-fikkel ellentétben a *Fahrenheit 451*-ben a technológia nem fejlődést hoz – a disztópia műfajához illően. Sőt, minden technológiai vívmány, amellyel a regényben találkozunk, rombol. Montag lángszóróval pusztítja a könyveket, a televízió hatalma alá kerít, elszigetel és manipulál, a robotkutyákkal a lázadókat keresik fel és iktatják ki, s végül a társadalom is a nukleáris erő által pusztul el.

Tudás korlátozása, oktatás kontrollja. A *Fahrenheit 451*-ben a kultúra színvonalának drasztikus, *a pudingporgyártás szellemi szintjére* való csökkentése a tudás kiirtását célozza (Bradbury 2023:54). Beatty az elmúlt ötszáz év társadalmi fejlődését bölcsődei visszalépésként írja le.

Az oktatás tv-órákból, sportból, s a tanár passzív hallgatásából áll, míg a filozófia, a tudomány, a történelem és a művészetek átadása megszűnt. Az iskola a népbuhtás színtere. Nem engedik, hogy a családi környezet befolyással legyen a gyerekekre, már a gyermekágytól a propaganda irányítja fejlődésüket.

3. 2. A műfajra jellemző motívumok és szimbólumok, azok megjelenése a két regényben

A motívum az irodalomtudományi értelmezés szerint alaphelyzet, amely – bár eltérő formában – számos alkotásban visszatérő jellegű. Az alaphelyzet-motívumok között olyanokkal találkozhatunk, mint a személycsere, a gyermeki hálátlanság, a szerelmi háromszög, ellenséges családok gyermekeinek szerelme stb. Előfordulásuk kiterjed több alkotásra, de formájukban, és a közvetített ideákban eltérhetnek egymástól. Egyes motívumok meghatározó jelleggel bírnak az adott mű műnemében vagy műfajában. Eszerint vannak lírai motívumok (magány, este), drámai motívumok (testvérharc), balladai motívumok (holt kedves megjelenése), mese-motívumok (gyűrűpróba) (Király–Szerdahelyi 1982:629-630).

A motívum egy visszatérő, értelmezés szempontjából kulcsfontosságú elem szimbolikus jelentéstartalommal. Segít rávilágítani mű témáira, mélységet ad az irodalmi alkotásnak. Motívumok lehetnek tárgyak, képek, hangok, kifejezések és eszmék. A francia *motif* szó jelentése minta, mely arra a jellemzőre utal, hogy ismétlődnek a történet

előrehaladása során. Emellett rendszerint a mű mögött meghúzódó témákat támasztják alá. Ha egy mű (például a *Hamlet*) témája a halandóság, a motívumok között szerepelhetnek az erre utaló képek (koponya, kukacok, állattetem). Mindet emlékezteti az olvasót a központi témára (URL2). A motívumok szimbolizmust alkalmazva utalnak a témákra. A szimbólum viszont nem egyenlő a motívummal.

A szimbólum szó görög eredetű, ismertetőjelet jelent; a tárgyat, amely két ismeretlent segít abban, hogy találkozáskor azonosítsák egymást (Szerdahelyi-Juhász 1992:361-362). A tárgyak, melyeket szimbolikusan ábrázolnak, önmagukban állnak, ugyanakkor felszín alatti jelentést hordoznak.

Szimbólumhordozó lehet (Szerdahelyi-Juhász 1992:364-376):

- természeti tárgy: *víz, folyó, föld, tűz, égtájak, évszakok, sziget, erdő, állatok*;
- maga az ember, emberi testrészek: *szem, jobb és bal kar, testalkat*;
- cselekvések: *szántás, aratás, munka, vadászat*;
- betegségek, járványok, természeti csapások;
- harc: *ostrom, várfal, hadi eszközök*;
- helyek: *Párizs, Róma, piramisok, sírhalom*,
- osztálytársadalmak eszközei: *fejdísz, öltözék, korona, koszorú, egyenruha*;
- ember által előállított tárgyak: *hid, kerék, kulcs, tükör*;
- az ősi szellemi alkotások: *nyelv, írás, számok, szavak*;
- történelmi-mitikus személyek: *Achillész, Adónisz, Júdás, Hercules*;
- mértani alakzatok és ábrák: *kör, háromszög, négyszög, kereszt*;
- színek: *fekete, fehér, vörös*;
- a technika vívmányai: *repülő, futószalag*.

A szimbólum és a motívum közötti különbség egyszerű: a motívumok olyan szimbólumok, amelyek ismétlődnek az egész műben. Míg egy szimbólum állhat egyedül egy jelenetben vagy mondatban, a motívumok definíciója szerint az egész alkotásban ismétlődniük kell (URL2).

3. 2. 1. Motívumok és szimbólumok George Orwell 1984 című regényében

Nagy testvér. A Nagy Testvér történelmi-mitikus személy, magában hordozza a valóságos diktatúrák alakjait. A párt mindenhatóságát, mindentudását jelképezi. Ő figyel minden falról, kerítésről, teleképről. A Párt az ő képében mutatkozik meg, mintegy

humanizálva magát. Mindent lát és hall, hatalma elkerülhetetlen és kijátszhatatlan. A regény fő témáira, azon belül a totális rendszer, diktatúra kérdésére.

Emmanuel Goldstein. A Párt ellenségeként fellépő alak, *Az oligarchikus kollektívizmus elmélete és gyakorlatának szerzője*. Egykor a pártvezetők egyike volt, de ellenük fordult, jelenleg a lázadók szellemi vezére. Ha a Nagy Testvér a szeretet gócpontja, Goldstein a gyűlöleté. A téma, amelyre utal a karakter, a lázadás és ellenállás.

Telekép. A telekép technikai vívmány szimbólum, mely motívumként a megfigyelést és a totális kontrollt képviseli, amit a párt az emberek felett gyakorol. A magánélet elvesztését, a szabadság és individualitás megfosztását eredményezi.

Júlia vörös öve. Az öv az osztálytársadalmak eszközeinek sorát bővíti, a műben szimbólumként a Nemiségellenes Szövetséget jelölte viselőjén. Ugyanakkor az, ahogy Júlia hordta, egyfajta lázadás volt a párt szexualitást érintő törvényei ellen: „*elég szorosán, hogy kiemelje formás csípőjét*” (Orwell 1989:16). Maga a nemiség, a szexuális ösztön veszélyes a Párt számára, ahogy minden más pozitív érzelem. Így Júlia által az ellenállás motívumává vált. Az öv színe a szenvedély és a szerelem szimbóluma.

Winston naplója. A napló a lázadás és az önkifejezés, az ön- és igazságkeresés eszköze. Winston elvágódik saját korából, ahol egyformaság, magány és a Nagy Testvér eszméi uralkodnak. A témák, amikre mutat, az elidegenedés, a gondolat szabadsága, az ellenállás és az igazságkeresés.

Goldstein könyve. *Az oligarchikus kollektívizmus elmélete és gyakorlata*, vagy ahogy a regényben emlegetik, *a könyv* a Párt ideológiájának, működésének leírása. A téma, amit képvisel, az igazságkeresés, propaganda és cenzúra, a tudás korlátozása. Ugyanakkor általa Orwell regény a regényben módszerével üzen az olvasónak. A történet 1984-ben játszódik, míg Goldstein könyve a diktatúra létrejöttének leírása, így két időszívet lehet összehasonlítani. Az olvasó felfedezheti a trendeket, melyek a megírás időpontjában az 1984 jövőjéhez vezethettek (Gottlieb 1991:1).

Az üveg papírnyomó, az antik bolt, St. Clemens temploma. A papírnyomó és a St. Clemens templomáról készült kép, illetve vers Winston múlt utáni vágyakozását szimbolizálják: „*Éppen ezért szeretem. Egy darabka történelem, amelyet elfelejtettek meghamisítani*” (Orwell 1989:162). A kép mögött azonban telekép rejlett, így e szimbólum árnyoldallal rendelkezik. Winston és Julia elfogása során a papírnyomó eltörik. Ez szimbolizálja a múlt és szépség, idill törekénységét, a párt brutalitását, a remény elvesztését. A Mr. Charringtontól bérelt szoba menedék volt Winston és Julia számára, ahol senki sem zavarta, látta őket, ahol megfeledkezhetek rabságukról.

A proli nő. A nő a reményt, a rejtett erőt szimbolizálja. Winston a prolikban látta a jövőt. Emellett ők képviselik az emberiséget is. "*A prolik emberi lények – állapította meg fennhangon. - Mi nem vagyunk azok*" (Orwell 1989:183). Magára hagyottan, elnyomottan élnek, a Párt az életszínvonal drasztikusan alacsonyan tartása által kontrollálja őket. A társadalmi egyenlőtlenség, a tudás és oktatás kontrollja témákra utal a motívum.

A 101-es szoba és a patkányok. A 101-es szoba és a patkányok az egyén akaratának romba döntését, a gondolatok, tények és érzelmek manipulációját, a félelmet és a terrort szimbolizálják. Akkor kerül oda az egyén, ha lázadást követ el, hogy megtisztítsák a lelkét, s megtöltsék a Nagy Testvér szeretetével. A fő téma, melyre utal, az ember lelki leépülése az erőszak körülményei között, illetve az én megsemmisülése.

Gondolatrendőrség. A gondolatrendőrség a megfélemlítés eszköze. A mindentudó és mindenható párt teljes irányítását szimbolizálják, félelmet generálva biztosítják a törvények betartását. A gondolatbűn maga a halál, s ezáltal az individualitás megszűnik létezni. A gondolat szabadsága, a totalitárius rendszer és az én megsemmisülése témákkal hozható összeköttetésbe.

2+2=5. A szabadság az, ha kimondhatjuk az igazságot, hogy kettő meg kettő az négy. Így e sor jelképezi a szabadság teljes elvesztését. Egyaránt jelöli az igazságkeresés, a lázadás és jobb jövőbe vetett hit témáit: „...*ha továbbadjuk a titkos tanítást, hogy kettő meg kettő négy*” (Orwell, 1989:244), illetve a totális hatalom és az emberi lélek leépülése témákat.

A csizma, amely örökké egy emberi arcon tapos. A szimbólum a tehetetlenség, a reménytelenség, a jobb jövőbe vetett hit eltiprása, illetve a hatalom kegyetlensége jelentéssel bír. Egyszer fordul elő a műben, amikor O'Brien a jövő kilátástalanságát tárja Winston elé. A csizmák dobogása visszatérő motívum, a megtorlás, a folytonos felügyelet jelképe.

Újbeszél. Óceánia hivatalos nyelve, az angol szocializmus ideológiai szükségleteinek kielégítése végett találták ki. Rendeltetése az, hogy az *eretnek gondolatok szó szerint elgondolhatatlanok legyenek* (Orwell 1989:329). A *szabad* szó például csak a *mentes* értelemben használatos, a *politikailag szabad* vagy a *szellemileg szabad* kifejezések értelmében nem. Az újbeszéd tehát a szabad gondolkodás és önkifejezés elfojtása, a totális hatalom, illetve a cenzúra témákra mutat.

Duplagondol. A párt a gondolkodás és az elme feletti kontrolljának eszköze. Ellentmondásos elvek és hitrendszerek egyidejű fennállását jelenti. A tudás kontrollja, a propaganda, a diktatúra, a gondolat szabadsága témákra utal.

Gesztenyefa kávézó, vers. A kávéházat a festők és muzsikusok tanyájának nevezték. Nem volt törvénybe ütköző a látogatása, de *baljóslatú hely* volt. Itt találkoztak a párt volt

vezetői, *mielőtt véglegesen eltisztogatták őket* (Orwell 1989:64). A vers így szól: „*Lombos gesztenyefák alatt / Eladtál s eladtalak; / Mi itt s ők ott nyugszanak / Lombos gesztenyefák alatt*” (Orwell 1989:88). A dallamot Winston sárga dallamnak nevezte, sajátságosnak, kellemetlennek, harsogónak, gúnyolódónak vélte. Egyrészt a Párt elleni nézeteket vallók gócpontjaként a lázadásra utal, azonban magában hordozza a megelőzhetetlen, elháríthatatlan vereséget, az ellenállás hiábavalóságát.

Arany Vidék. Winston álmában e legelőt látja maga előtt. Meggyőződése, hogy járt már itt. A hely az idill megtestesítője. A múltra utal, legalább is egy időre, ahol Párttól, Gondolatrendőrségtől és a Nagy Testvértől szabadon élvezheti az élet kis örömeit. A jelen szürkeségével, a korommal, a rideg Londonnal és gyárakkal szemben színekben pompázik, a nap sugarai festik aranyra. Később Júlia elviszi e helyre. Az ellenállás és lázadás, a múlt és a környezet degradációja témákra utal.

3. 2. 2. Motívumok és szimbólumok Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című regényében

Tűz. A természeti tárgy szimbólumai közé sorolandó, ismétlődő jellege által központi motívum a műben. Folyamatos változáson megy át a regény során. A tűzoltók számára a megsemmisítés eszköze. Megtisztítja a világot, kiirtva a veszélyes gondolatokat. Az öregasszony számára, aki a könyveivel együtt égett, az erő kinyilvánítása. Bár felemésztik a lángok, nem győzedelmeskedhetnek felette, hisz az általa képviselt eszme tovább él, s épp ez gyújt szikrát Montagban. A Granger csapatával töltött idő alatt a tűz melegít, megvilágítja az utat, végül nukleáris támadás során elpusztítja a várost. Ez azonban csak kezdet, hiszen a romokból újjáépül majd. A mű elején hangsúlyosan a tudás korlátozása témával hozható kapcsolatba a könyvégetések által, majd az idős hölgy és Beatty tűz általi halála az ember lelki leépülése és a lázadás témáit idézi. A város háború általi felperzselése a környezet degradációjára utal.

Főnix. A főnix az újjászületés és a megújulás szimbóluma. Ahogy a mitikus madár hamvaiból feléled, úgy épül majd fel újra egy olyan társadalom, amely tanul a múltból. A madár tehát a jobb jövőbe vetett hit témáját is feleleveníti. Emellett az emberi szellem, a kitartás jelképe.

Szalamandra. A szalamandra a tűzörök jelvénye és a járművük megnevezése. A tűz motívumát idézi, a műben a pusztítás eszköze. A szalamandra népi hiedelem szerint tűzben született, és élni tud a lángok között.

Petróleum. A pusztítás eszköze. A petróleum szaga visszatérő elem a műben. Montag előbb parfümként tekint rá, később a gonosz és a vad jelzővel hozza írja le, s minél inkább ráébred az igazságra, annál negatívabban viszonyul hozzá. A technológiai fejlődés és rombolás témáit idézi.

Tűzőrök. A tűzoltók hagyományosan pozitív értékeket képviselnek, biztonságot és védelmet sugallva. A *Fahrenheit 451*-ben nem a tradicionális szerepben jelennek meg. A tűzőrök hatalom gyakorlói, a könyvek, s ezáltal a tudás pusztítói. Ők szimbolizálják a társadalom rombolását – bár a regényen belül a társadalom értelmezése szerint nemes feladatot végeznek. A cenzúra, a propaganda, a tudás kontrollja, a gondolat szabadsága témákra utal a motívum.

451. A regény mottója magyarázza a jelentést, miszerint ez az a hőfok, melynél a könyvnyomó papír elég. Ebből kiindulva viselik a tűzőrök e számot a kabátjukon, tüntetik fel felszereléseiken. A konformitás, a cenzúra, a tudás kontrollja témákra utal.

Gépkutya. A kutya általánosan a hűséget, barátságot, társaságot és védelmet szimbolizálja. Bradbury ezt a szimbólumot torzította el a technológia által. A gépkutya élettelen robot, mely kiszagolja a lázadókat, s megöli őket szükség esetén. Nincs saját gondolata, előre beprogramozott módon viselkedik. Az erőszaknak, a természet és a technológia kontrasztjának motívuma.

Tengeri kagyló. Mildred állandó kiegészítője, egy fülhallgatóhoz hasonló szerkezet, mely által az ember elmenekülhet gondolatai elől. Eszköz, hogy elvágja az emberi kapcsolatokat, megakadályozza a gondolkodást. Alátámasztja az elidegenedést, a gondolat szabadsága témákat.

Tv-falak. Visszatérő motívumként az elszigetelődés, a konformitás, az én megsemmisülése, a technikai kontroll témáit erősíti. Mildred a *családdal* tölti szabadidejét, míg férjével elhidegülnek egymástól. A sugárzott adásban meg van szabva a szerep, amit betölthet. A technológia ilyen jellegű elhatalmasodásában Montag az emberiség pusztulását látja.

Faber adóvevője, a zöld golyó. Faber által adott fülhallgató Montag számára a lázadás, ellenállás és kritikus gondolkodás eszközeként értelmezhető. A humanitás és a szolidaritás erejének szimbólumaként is értelmezhetjük. Faber kapcsolatán keresztül Montag megtalálja azt az erőt és támogatást, amire szüksége van az elnyomó erővel szembeni küzdelemben, amelyek megpróbálják őt és társadalmát uralni. Bizonyíték arra is, hogy a technológia szolgálhatja az ember javát, ha megfelelően alkalmazzák.

Szita és homok. Montag felidézi gyerekkorát, mikor unokatestvére arra kérte, töltsön meg egy szitát homokkal. Minél inkább próbálkozott, az annál gyorsabban hullott át a réseken. A Bibliát a kezében tartva szerette volna minél gyorsabban az agyába vésni annak tartalmát, de épp úgy hullottak ki elméjéből a szavak, mint a homokszemek a szitából. Montag számára a homok a tudást jelképezi, amelyet magába szívna, amit létfontosságúnak tart, míg a szita a megértés nehézségét. A tudásvágy motiválja, de a tehetetlenségbe ütközik.

Könyvemberek. Társadalmon kívüli csoport, melynek tagjai önmagukat feladva élő adathordozókká váltak. nem egyebek, mint könyvek borítólapjai. Elméjükben tárolják, őrizik a tudásanyagot, amelyet a tűzőrség felperzsel, a cenzúra kaszabol. A lázadás és ellenállás témáját erősítik a műben, az önálló gondolkodás, a kapcsolatteremtés értékeit, a jobb jövőbe vetett hitet.

Könyv. A *Fahrenheit 451* központi motívuma a könyv és a könyvégetés. A cenzúra felismerhetetlenségig rövidíti a kiadott műveket, a hagyományos értelemben vett könyvek birtoklása törvénybe ütköző. Montag úgy hiszi, a boldogság kulcsa a könyv, míg Faber fel nem fedte előtte, hogy az csupán a tudás felhalmozásának tartálya, közvetítésének eszköze. A tűzőrök megsemmisíthetik fizikai voltában, de fennmarad az emberek elméjében.

ÖSSZEGZÉS

Szakedolgozatomban az antiutópia műfaji jellemzőit vizsgáltam George Orwell *1984* és Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című műve alapján. Az első fejezetben az antiutópia műfaj történeti áttekintését végeztem el. A másodikban előbb tanulmányoztam a két regény megírásának körülményeit, mely által tisztább képet kaptam a szerzői szándékról és a feltételezett olvasói kontextusról. Majd a Claeys (2017) által ajánlott szempontok alapján összehasonlítottam a műveket a szociális kapcsolatok, az elnyomó hatalom befolyása és a technológia hatása síkokon. A harmadik fejezetben a témák, motívumok és szimbólumok irodalmi vetületét, illetve regénybeli megnyilvánulását elemeztem.

Az antiutópia egy olyan valóságból építkező fiktív világot tár az olvasó elé, amelyben a jelen aggasztó trendjei a végletekig kiteljesednek. Ebből kifolyólag a műfajra jellemző az egyén és az elnyomó, jogfosztó állam közötti konfliktus ábrázolása. A lázadás, a lelki leépülés, az én megsemmisülése pszichológiai síkra elemik a műfajt.

A szerzők célja mindezzel az emberek tudatra ébresztése, elrettentése. Cselekedetre szólítanak, mielőtt a veszélyes trendek drasztikus következményekbe torkollnának. Orwell *1984*-e és Bradbury *Fahrenheit 451*-e a XX. század viszontagságaira reagáltak. A két világháború által felporzelt, a gazdasági válság által terhelt és a gyors technológiai fejlődés által hajtott korszak szerzői a totalitáriánus állam létrejöttében, a technika okozta elidegenedésben, a szabad gondolkodás és önkifejezés jogának elvesztésében látták az emberiség bukását.

A két regény témáinak, illetve motívum- és szimbólumkészletének elemzése által a műfajra átfogóan érvényes jellemzőket figyeltem meg. A motívumok és szimbólumok jelképes elemek, melyek a fő témára utalnak, azt alátámasztva vezetik a történet fonalát a végkifejlet felé. Ha a teleképre, Winston naplójára, az üveg papírnyomóra vagy a 101-es szobára, esetleg a tűzre, a Gépkutyára és a könyvemberekre gondolunk, kirajzolódik előttünk a két regény központi üzenete.

Az általános témák között a diktatúra, az igazságkeresés, propaganda és cenzúra, az ellenállás, az ember lelki leépülése és az én megsemmisülése, a technológia árnyoldala, a tudás és gondolkodás kontrollja emelkedik ki. A múlt változtathatósága mindkét műben központi szerepet játszott, ahogy az elidegenedés is.

Mindkét alkotás felvetette a szabadság és a béke összeegyeztethetőségének problémáját. A két szerző osztozott a véleményen és a félelmen, hogy az emberek mintegy járulékos veszteségként tekintve szabadságukra feladnák azt a jólét érdekében.

A két regény üzenete épp oly releváns a ma embere számára, mint hetven évvel ezelőtt. Örökérvényű igazságokra mutatnak, melyek igazán csak az antiutópia eszköztára által láttathatók meg.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- Barcsi Tamás 2009. Az emberi meghaladása? Kultúrakritika – humán biotechnológia – irodalom. OPUS. 1. évf. 2. sz. / 2009, 2-21.
- Beauchamp, G. L. 1974. Future Words: Language And The Dystopian Novel. *Style*, 8(3), 462–476. (<http://www.jstor.org/stable/42945221>) Letöltés ideje: 2024. március 5.
- Bradbury, Ray 2023. Fahrenheit 451 és más történetek. Budapest: Agave Könyvek
- Bálint, Ágnes J. 1994. Vitás kérdések a gyermek- és ifjúsági irodalomban. Két irodalom? (A gyermek- és ifjúsági irodalom fogalma). *Iskolakultúra*. 4. évf. 3. sz. / 1994, 87–89. (<https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/iskolakultura/article/view/29365>) Letöltés ideje: 2024. február 26.
- Claeys, Gregory 2017. *Dystopia: A Natural History. A Study of Modern Despotism, Its Antecedents, and Its Literary Diffractions*. Oxford: Oxford University Press.
- Claeys, Gregory szerk. 2010. *The Cambridge Companion to Utopian Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Czigányik Zsolt 2019. Utópia és utópizmus: egy irodalmi és politikai fogalompár nyomában. *Korunk*. 3. évf. 2. sz. / 2019, 11-22.
- Daemmrich, H. S. 1985. Themes and Motifs in Literature: Approaches: Trends: Definition. *The German Quarterly*. 58(4), 566–575. (<https://doi.org/10.2307/406945>) Letöltés ideje: 2024. április 2.
- Ehre, Milton 1991. Olesha's Zavist: Utopia and Dystopia. *Slavic Review*. 50. évf. 3. sz. / 1991, 601-611. (<https://www.jstor.org/stable/2499856>) Letöltés ideje: 2024. február 27.
- Garyn G. Roberts 2013. Some Social and Cultural Context for Ray Bradbury's Fahrenheit 451 In Rafeeq O. McGiveron szerk. *Critical Insights: Fahrenheit 451*. Hackensack, New Jersey: Salem Press. 27-36
- Gebreen, H. A. K. (2020). Dystopian World of Ray Bradbury's Fahrenheit 451. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*. 3. évf. 7. sz. / 2020, 215–222. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2020.3.7.24>
- Gombos Péter 2009. Utópiák és disztópiák a magyar irodalomban, különös tekintettel a gyermekirodalom antiutópiáira. Pécsi Egyetemi Archívum (<https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/14743>) Letöltés ideje: 2024. január 25.
- Gombos Péter 2019. A disztópiák Alkonyatjától a disztópiák alkonyáig? *Korunk*. 3. évf. 2. sz. / 2019, 49-55.

- Gottlieb, E. 1991. The Function Of Goldstein's Book: Time As Theme And Structure In Dystopian Satire. Utopian Studies. 1991/3, 12–19. (<http://www.jstor.org/stable/20718921>) Letöltés ideje: 2024. április 22.
- Hauskeller, Michael 2013. Utopia in Trans-and Posthumanism. (https://www.academia.edu/1815007/Utopia_in_Trans_and_Posthumanism) Letöltés ideje: 2024. február 26.
- Király István–Szerdahelyi István szerk. 1982. Világirodalmi Lexikon 8. Mari–My. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Levin, Harry 1963. The Gates of Horn: A Study of Five Realisis. New York: Oxford University Press
- Lynskey, Dorian 2019. The Ministry of Truth: A Biography of George Orwell's 1984. New York: Doubleday.
- Mannheim Károly 1996. Ideológia és utópia. Budapest.: Atlantisz Kiadó
- Nikolajeva, Maria 2010. From Mythic to Linear. Time in Children's Literature. Lanham, MD/London: The Children's Literature Association and The Scarecrow Press. 305.
- Nikolenko O. M., Kovaljova L. L., Juldasheva L. P., Lebedj D. O., Orlova O. V., Nikolenko K. S. ford. Debreceni A. 2019. Világirodalom tankv. a magyar középfokú tanintézetek 11. osztálya számára. Lemberg: „CBIT”,
- Orwell, George 1989. 1984. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Papp Zsolt 1975. Utópiák szociológiája - szociológiák utópizmusa. Világosság. 16. évf. 8-9. sz. / 1975, 530-536.
- Pospíšil, Jan 2016. The Historical Development of Dystopian Literature. Online. Bachelor's thesis. Olomouc: Palacký University Olomouc, Faculty of Arts.. (<https://theses.cz/id/dlhyhf/>) Letöltés ideje: 2024. február 15.
- Sargent, Lyman Tower 2006. In defense of utopia. Diogenes. 53 évf. 1. sz. / 2006, 11-17, (<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0392192106062432>) Letöltés ideje: 2024. február 16.
- Szerdahelyi István–Juhász Ildikó szerk. 1992. Világirodalmi Lexikon 14. Svád–Szy. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szerdahelyi István–Juhász Ildikó szerk. 1993. Világirodalmi Lexikon 15. Taa–tz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tóth J. Zoltán 2003. Utópia vagy eszményi társadalom? (Megjegyzések Morus Tamás művéhez). Jogelméleti Szemle. 4. évf. 1. sz. / 2003, 1-9. (<http://jesz.ajk.elte.hu/toth13.html>) Letöltés ideje: 2024. február 26.

Tóth J. Zoltán 2019. Az utópizmus jellemzői. Glossa Iuridica. 4. évf. 1-2. sz. / 2019, 67-83
(https://ajk.kre.hu/images/doc2021/glossa/2019VI12/toth_j_zoltan_az_utopizmus_jellemzoi.pdf) Letöltés ideje: 2024. február 26.

URL1: Book Burning. <https://encyclopedia.usmmm.org/content/en/article/book-burning>.
Letöltve: 2024. március 20.

URL2: Motif in Literature: Definition and Examples.
<https://www.grammarly.com/blog/motif/>. Letöltve: 2024. március 25.

РЕЗЮМЕ

У своїй курсовій роботі я досліджувала жанр антиутопії за романами Джорджа Орвелла "1984" та Рея Бредбері "451 градус за Фаренгейтом". У першому розділі я зробила огляд історії жанру антиутопії. У другому розділі я спочатку дослідив обставини написання двох романів, що дало мені чіткіше уявлення про авторські наміри та передбачуваний читацький контекст, а потім я робила порівняльний аналіз творів у таких площинах, як соціальні відносини, вплив деспотичної влади та вплив технологій, спираючись на критерії, запропоновані Claeys (2017). У третьому розділі я проаналізувала літературну проекцію тем, мотивів і символів та їхній прояв у романах.

Антиутопія представляє читачеві вигаданий світ, сконструйований з реальності, в якому тривожні тенденції сьогодення доведені до крайнощів. Отже, жанр характеризується зображенням конфлікту між особистістю та деспотичною, безправною державою. Бунтарство, духовна деградація та руйнування особистості - психологічні елементи жанру.

Мета авторів - підвищити обізнаність людей, застерегти їх.

Вони закликають діяти до того, як небезпечні тенденції призведуть до драматичних наслідків. "1984" Орвелла та "451 градус за Фаренгейтом" Бредбері стали реакцією на перипетії 20-го століття. Автори епохи, обпаленої двома світовими війнами, обтяженої економічною депресією і гнаної стрімким технічним прогресом, побачили занепад людства у створенні тоталітарної держави, відчуженні, спричиненому технологіями, і втраті права на свободу думки і самовираження

Аналізуючи теми двох романів та набір мотивів і символів, я помітила характеристики, які стосуються жанру в цілому.

Мотиви та символи - це символічні елементи, які відсилають до основної теми, підтримують її та ведуть сюжетну нитку до завершення. Якщо ми подумаємо про сюжетний пристрій, щоденник Вінстона, скляний паперовий слід або кімнату 101, або навіть про пожежу, Собаку-машину та книжників, то вимальовується центральне послання двох романів.

Серед загальних тем виділяються диктатура, пошук істини, пропаганда і цензура, опір, духовна деградація людини і руйнування самості, тіньовий бік технологій, контроль над знаннями і думками. Мінливість минулого відіграє центральну роль в обох творах, так само як і відчуження.

Обидва твори порушують проблему сумісності свободи і миру. Обидва автори поділяли думку і побоювання, що люди відмовляться від своєї свободи заради процвітання, розглядаючи її як супутній збиток.

Послання обох романів так само актуальні для людей сьогодні, як і сімдесят років тому. Вони вказують на вічні істини, які можна по-справжньому побачити лише через призму антиутопії.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Barta_Klaudia_Magyar_szak_Szakdolgozat_2024.pdf

Ким подано:

Аніко Чурман

Дата перевірки:

2024-05-20 01:07:22

Дата звіту:

2024-05-22 12:01:22

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

43

Кількість слів:

11382

Схожість 2%	Збіг: 32 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 14 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 0%	Кількість: 15 джерела	Перефразовано: 36 слова
Цитування 5%	Цитування: 18	Всього використано слів:
Включення 0%	Кількість: 0 включення	548 Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова